

УДК 94(477):291.3

О. С. Смержевська,
кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України Ки-
ївського національного університету ім. Тараса Шевченка

НЕОЯЗИЧНИЦТВО/РІДНОВІР'Я З ТОЧКИ ЗОРУ ХРИСТІЯНСТВА

*У статті на базі офіційних документів християнських конфесій, друкова-
них та Інтернет-публікацій розглянуто деякі полемічні питання щодо став-
лення християнських конфесій (УПЦ, УПЦ КП, УГКЦ, УАПЦ) до неоязични-
цтва/рідновір'я в Україні.*

Ключові слова: неоязичництво/рідновір'я, сучасне язичництво, християн-
ські конфесії, національна релігія, патріотизм, псевдорелігійність.

НЕОЯЗЫЧЕСТВО/РОДНОВЕРИЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ХРИСТИАНСТВА

*В статье на базе официальных документов христианских конфессий, пе-
чатных и Интернет-публикаций рассмотрены некоторые полемические во-
просы отношения христианских конфессий (УПЦ, УПЦ КП, УГКЦ, УАПЦ) к
неоязычеству/родноверию в Украине.*

Ключевые слова: неоязычество/родноверие, современное язычество, христи-
анские конфессии, национальная религия, патриотизм, псевдорелигиозность.

NEOPAGANISM/INDIGENOUS RELIGIONS FROM THE CHRISTIANITY POINT OF VIEW

*It is considered some polemic questions of the relation of Christian faiths (UOC,
UOC KP, UGKC, UAOC) to neopaganism/ indigenous religions in Ukraine. Article
is based on official documents of Christian faiths, printing and Internet publications.*

Keywords: neopaganism/indigenous, modern paganism, Christian confessions,
national religion, patriotism, pseudo religiousness.

В наукових дослідженнях, присвячених неоязичництву/рідновір'ю, згадується про його антихристиянську риторику, войовничі випадки неоязичників проти християн, звинувачення християнської релігії в усіх історичних бідах України та українців тощо. Однак вкрай мало

уваги приділено аналізу такого ставлення й, тим паче, відсутній неупереджений, об'єктивно-науковий погляд на реакцію християнських, зокрема православних, конфесій на неоязичництво/рідновір'я. Вивчення цієї проблеми має не лише наукове, а й практичне значення. Україна вважається релігійно толерантною державою, з демократичною законодавчою базою щодо релігійно-церковної сфери. Однак на практиці це далеко не завжди так. Тому дослідження всіх «болючих місць» в релігійному середовищі країни, проговорення цих проблем лише сприятиме міжконфесійному діалогу та мирному співіснуванню представників різних релігійно-духовних систем. А це, в свою чергу, позитивно впливатиме і на соціальну ситуацію в державі, й на формування її позитивного іміджу на міжнародній арені.

Проблемі міжконфесійних відносин в Україні присвячено чимало наукових праць. Але практично відсутні такі, де б йшлося про ставлення християнських конфесій до рідновірських організацій та рідновір'я загалом. Лише за останні кілька років з'явилося кілька наукових та публіцистичних розвідок, де частково піднімається зазначена проблема. Зокрема, це публікації Д. Базики, І. Богдановського, С. Грабовського, І. Огорокової [3; 4; 7; 17]. Щодо праць, які безпосередньо присвячені розгляду проблем взаємовідносин по лінії християнство-неоязичництво/рідновір'я, то ми б виділили статтю історика Володимира Лещенка «Поступ – від язичництва до християнства – чи навпаки?», в якій автор намагається неупереджено розглянути цю делікатну тему: «Тому на поставлене на початку запитання спробую відповісти не з позиції чиєїсь вигоди, а заради справедливості й здорового глузду, виходячи з реальних, а не вигаданих обставин, що таки примушує заглиблюватися в історію» [13].

Дехто з дослідників вбачає в рідновірському русі загрозу національній безпеці держави. Це, звісно, гіперболізація. Характерно, що різко негативно до рідновір'я ставляться ті люди, які не володіють достатньою інформацією щодо головних засад та принципів цього руху, або ж є ортодоксальними християнами. З позицій ортодоксального християнства рідно вір'я є «відпадання у формі реанімації (сучасними засобами) давніх, дохристиянських вірувань, раніше християнством подоланих, від віри Христової» [9, с. 64]. Таке розуміння рідновір'я відносить його до категорії ересі, сектанства, які оголосили війну як християнству, так і іншим світовим релігіям. Загалом для послідовників аврамічних релігій відродження язичництва в ХХ–ХХІ ст. є не що інше, як повторне гріхопадіння, «тому прояви нового язичництва часто сприймаються як маргінальні релігійні, психічні, політичні або

субкультурні девіації» [5]. Для православних священнослужителів «неоязичництво» це – «реанімація язичництва, привнесення в нього нових тенденцій, по типу нью-ейдж, окультизму, деякої новоявленої філософії, просто вигадок і т. ін.», а «рідновіри» – «люди, які вірять в те, що відроджують вірування предків-слов'ян» [11]. Як зазначає російський дослідник неоязичництва/рідновір'я Олексій Гайдуков, «православні видання найчастіше подають тенденційні оцінки неоязичництва, виступаючи з жорсткою його критикою або ж висвітлюючи сучасних язичників однобоко» [6, с. 4]. Найбільші православні конфесії України однозначно засуджують неоязичництво в усіх його проявах. Йдеться не тільки (й не стільки) про неоязичництво як релігійно-світоглядний рух, але й про захоплення певними категоріями людей магією, астрологією, езотерикою, східними духовними практиками тощо. Російська (Руська) православна церква (РПЦ), складовою частиною якої є Українська православна церква (УПЦ) вважає, що «неоязичницькі культи є оманною і тому дійсно несуть небезпеку для духовного стану людини, для її тимчасового й вічного життя». Під неоязичництвом в РПЦ розуміють «новостворені культи, які використовують язичницьку символіку і намагаються на новій основі «відродити» історичне язичництво, котре серед слов'янських народів віджило багато століть тому», також «під неоязичництвом розуміється сьогодні православними не стільки культова практика ідопоклонництва, скільки поклоніння перед новими фетишами, оманливими богами, якими для багатьох наших сучасників стали влада, гроші і насолода» [21]. В одній з проповідей патріарха Філарета (Українська православна церква Київського патріархату(УПЦ КП)) звучить застереження від «витонченого боговідступництва»: «Правда, тепер нема навколо нас язичників, які оточували коринфських християн, нема у нас храмів ні Юпітера, ні Венери, нема також і широкого відпадання від християнства в язичництво. Але ми не можемо не помічати, як деякі патріоти-українці зраджують Христа Спасителя і навертаються до так званої рунвіри» [16]. Таке ж ставлення до неоязичництва і в Українській греко-католицькій церкві (УГКЦ). Особливе занепокоєння у представників православних і греко-католицької церков викликає Рідна українська національна віра (РУНВіра), яку вони одноставно зараховують до тоталітарної й агресивної секти, яка «виховує в людях психологічну обмеженість, закритість та ексклюзивність» та в основі якої лежить «виховання егоїстичної гордині, пошуку ворогів серед ближніх та переконання, що лише і виключно вони єдино правильні, спасенні та здатні пізнати правду» [14]. Показовою є стат-

тя відомого літератора Юрія Дорошенка «Як українці колесо винайшли. Чи справді нашою державою керують язичники?», в якій автор робить припущення, що «РУНВіра – потужний масонський орден.., який ховається за, на перший погляд, невинною релігійною ідеологією РУНВіри». В статті наводяться слова митрополита Філарета стосовно РУНВіри: «РУНВіра – це язичництво, а християнство – богооткровенна віра, бо саме Бог відкрив людям істину про себе та спасіння світу. Прихильники поганських релігій кажуть, що християнство ніби відволікло людство від спілкування з природою. Навпаки, людина пов'язана з природою й страждання природи є наслідком гріха людини. Наші атеїсти, побачивши, що атеїстичний світогляд веде їх у небуття (а вони хочуть повернутися до духовності), тепер проходять знову історичний шлях нашого народу, починаючи з примітивних вірувань» [10, с. 4]. Протоієрей УПЦ КП Юрій Мицик неодноразово на шпальтах релігійних видань критикував РУНВіру та її засновника Лева Силенка. Зокрема, в статті «Лев Силенко та його «Мага Віра» (погляд православного історика)» автор розвінчує особу Л. Силенка як «Пророка», письменника, митця, історика, мовознавця, наводячи досить переконливі аргументи: «Якби він [Л. Силенко – О.С.] вийшов на контакт з широкими масами слухачів, тоді б йому можна було поставити принципові запитання й перевірити, наприклад, що являє собою не на словах, а на ділі його кваліфікація як історика чи мовознавця». Щодо твору Л. Силенка «Мага Віра», то, на думку Ю. Мицика, «він написав щось середнє між художнім романом та підручником з історії, переказав фрагменти з праць українських і зарубіжних дослідників, відомі нерідко й школяреві, рясно приправив войовничим антихристиянством і видав свій опус за якесь одкровення» [15, с. 7, 12].

В працях православних авторів часто ототожнюються неоязичництво і нацизм, неоязичництво й сатанізм («неоязичництво є певною мірою обгорткою для сатанізму») [1]. Звернення до язичницького минулого трактується як розлад психіки, моральна деградація, що призводить, поміж іншого, до збільшення випадків самогубства, особливо серед молоді. На одну шальку терезів ставлять неоязичництво, скінхедів, деякі музичні течії, алкоголізм, наркоманію, тютюнопаління, сексуальні збочення, «сатанинські комп'ютерні ігри», ігроманію, захоплення окультизмом, астрологією, нетрадиційною медициною і т. ін. [22]. Патріарх Кірілл (РПЦ) навіть НЛЮ прирівняв до сучасного язичництва: «І як тоді [в дохристиянські часи – О.С.] через язичницький культ люди дотикалися до темної сили, так і сьогодні через

окультизм, магію, астрологію, НЛО і таке інше, і таке інше люди до-тикаються до темної сили!» [19].

В грудні 1994 р. Архирейський собор РПЦ виступив із різкою заявою проти «старих гностичних культів» та «нових релігійних рухів». Серед шістнадцяти пунктів «Визначення Архирейського собору Руської православної церкви «Про псевдохристиянські секти, неоязичництво і окултизм»» двічі згадується неоязичництво: «Відродилося неоязичництво, астрологія, теософські й спіриричні спілки, засновані колись Оленою Блаватською, які претендують на володіння певною «давньою мудрістю», прихованою від непосвячених», а також в пункті 14 йдеться про неприпустимість «використання православної символіки ... у виданнях окултно-язичницького і сектантського характеру» [18]. В жовтні 2004 р. на черговому Архирейському соборі патріарх РПЦ Алексій II прирівняв неоязичництво до проблем тероризму й падіння моральності в суспільстві [2]. Серед постанов Архирейських соборів УПЦ КП також є згадки про неоязичництво. Зокрема, в пункті 15 «Постанови Архирейського собору Української православної церкви Київського патріархату від 14 травня 1999 року» оприлюднено засудження прагнення «деяких представників української інтелігенції відродити язичництво у вигляді «РУНВіри», «Рідної віри» та інших подібних неоязичницьких рухів» та заклик до «всіх, хто вважає себе православними християнами, не тільки не підтримувати неоязичницькі рухи, але й по можливості допомагати Церкві боротися з цим псевдопатріотичним явищем» [20].

Також різку критику викликає одна з ключових засад рідновірської ідеології, що стосується розвінчання християнства як чужої, чужорідної для українців релігійної системи, як такої, що призвела їх до культурного, економічного й національного пригнічення. Тому вкрай необхідно відроджувати й розвивати свою рідну віру, не нав'язану ззовні. Сучасний християнський публіцист Ігор Загребельний вважає такі звинувачення з боку рідновірів необґрунтованими й абсурдними. Адже й інші народи (поляки, німці, французи) також прийняли християнство на певному етапі свого розвитку. І це не завадило їм культурно, економічно й політично розвиватися. Стосовно відродження рідної віри, то що саме відроджувати, адже «наше минуле – це поліетнічна мозаїка: трипільська культура, арійські племена Лівобережжя, культура шнурової кераміки, пізніші землеробські племена Лісостепу, скіфи, сармати, греки, фракійці, кельти, германці...?» [12].

Неодноразово звучать закиди і в штучності, псевдорелігійності неоязичництва/рідновір'я, звичайній моді на оригінальне віровчення:

«Бути язичником зручно, бо не треба підлаштовуватися, все просто, навіть пасторально, ніяких напружень, постів, обмежень, ніяких невідступних заповідей і смертних гріхів – живи собі в мирі з природою, поважай предків, носи красиву давньоруську бороду і загадкову одіж, кланяйся ідолам – ось тобі й уся специфіка» [24].

Рідновірів звинувачують в грі на національних почуттях, патріотизмі. Як стверджував у одному зі своїх інтерв'ю у 1992 р. головний редактор газети «Наша Віра» Євген Сверстюк, «це велика біда для народу, коли є велика кількість напіосвічених людей, що можуть прийняти декларативний, по суті, гротескний патріотизм за справжній, а антирелігійність і войовниче антихристиянство за нову релігію» [8]. Минуло понад двадцять років, але риторика щодо псевдопатріотизму рідновірів не змінилася. Вже в іншому інтерв'ю, Ігора Загребельного, читаємо: «Я думаю, що серед сучасних суперпатріотів-неоязичників чимало профанаторів патріотизму... Люди, котрі вдають із себе патріотів... Хоча, можливо, серед неоязичників, є люди із щирими патріотичними прагненнями. На жаль, ці люди не розуміють сутності християнства, тому й хватаються за такі «креативні» ідеї як рунвірізм» [12].

Професор Юрій Мицик однозначний в оцінці відродження та впровадження в релігійно-культурне життя України віри предків: «Давнє язичництво вмерло. Померли і їхні молитви. Про нього ніхто достеменно майже нічого не знає. Одні здогадки та припущення. Археологи лише в загальних рисах відтворюють вигляд капищ. Те, що робиться сьогодні – це «відсеб'ятина», інколи перемішана з елементами чужинських східних вірувань, а то й відвертого окультизму та сатанізму. Є небезпека, що на ґрунті таких клубів *[ідеться про школи «бойового гопака», «бойового спаса», «характерництва» – О.С.]* можуть постати якісь тоталітарні секти» [23].

Зазначимо, що такі та подібні звинувачення звучать й на адресу православних конфесій з боку рідновірських об'єднань. Це може стати темою окремої наукової розвідки.

Відомі й випадки вандалізму по відношенню до рідновірських культових місць. Юридично не доведено, що це здійснено за вказівками або при потуранні представників інших релігійних організацій. Однак рідновіри наполягають, що це саме так. Дана проблема також має бути проаналізована належним чином науковою спільнотою.

Як не парадоксально, але звинувачення християнських конфесій щодо рідновірських організацій, і навпаки, багато в чому співзвучні. По-перше, взаємні претензії стосовно історичності й права претенду-

вати на роль національної релігії українців. По-друге, закиди щодо псевдопатріотизму, політичній заангажованості, грі на національних почуттях. По-третє, у спотворенні, перекручуванні історії, зокрема, історії України, її культурно-історичних здобутків. По-четверте, у «привласненні» релігійних орієнтирів тих чи інших видатних діячів вітчизняної історії (Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки). По-п'яте, у «привласненні» релігійних свят, символів, обрядів, сакральних місць і т. ін.

За своєю суттю, християнство і язичництво – дві різні світоглядні системи. Суперечка про те, яка з них краща чи гірша, є недоцільною. В сьогоденному світі мають право на існування будь-які світоглядно-релігійні концепції, які не несуть у собі деструктивного начала. Кожна релігійна система ґрунтується, насамперед, на вірі в ті чи інші постулати, а не на істинності цих вчень. Головне, щоб не було нав'язування релігійних переконань. Сучасна людина сама прагне вибирати, в що і як їй вірити чи не вірити.

Не зважаючи на зростання серед науковців зацікавленості у вивченні неоязичництва/рідновір'я, цей релігійно-духовний феномен потребує постійного й неупередженого дослідження. Пов'язано це як з внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Серед зовнішніх виділимо – ставлення суспільства, християнських конфесій, державних органів влади до неоязичництва/рідновір'я. До внутрішніх факторів належать, насамперед, розпорошеність рідновірського руху, амбіції його лідерів, політизація руху, соціальна база, географія поширення, «віртуальне язичництво».

Список використаних джерел:

1. Адоньев Д. Обзор неоязычества [Електронний ресурс] / Дмитрий Адоньев // Электронная библиотека Одинцовского благочиния (Московский Патриархат) [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.odinblago.ru/sektovedenie/obzor_neoyazichstva/
2. Алексей П сравнил терроризм с новым язычеством [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.regnum.ru/news/335015.html>
3. Базик Д. Неоязичництво в сучасних релігійних шуканнях українців [Електронний ресурс] / Дмитро Базик // Релігія в Україні. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/analitica/15158-neonyazichnictvo-v-suchasnix-religijnix-shukannyaх-ukrayinciv.html>
4. Богдановський І. В. Відновлення національно-духовних традицій в сучасному язичництві / Ігор Богдановський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – 2012. – № 107. – С. 8–11.

5. Гайдуков А. Славянское новое язычество в России: опыт религиозно-ведческого исследования. Доклад, прочитанный на научно-практической конференции «Новые религии в России: двадцать лет спустя», 14.12.2012, Москва [Электронный ресурс] / Алексей Гайдуков // ReligioPolis. Центр религиозно-ведческих исследований. – Режим доступа : <http://www.religiopolis.org/religiovedenie/5730-rodnoverie.html>
6. Гайдуков А. В. Идеология и практика славянского неоязычества : автореф. на соискание науч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.06 «Философия религии» / Алексей Гайдуков. – Санкт-Петербург, 2000. – 20 с.
7. Грабовський С. Новоязичництво і проект «української України» [Електронний ресурс] / Сергій Грабовський // Релігія в Україні. – Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7787>
8. Григоренко В. Інтерв'ю з головним редактором «Нашої Віри» Євгеном Сверстюком // Наша Віра. Всеукраїнське видання УАПЦ. – 1992. – № 9 (24). – С. 1.
9. Гуцуляк О. Неоязичництво другої половини ХХ сторіччя як парадигма свідомості суб'єкта цивілізаційно-культурного прогресу / Олег Гуцуляк // Людина і політика. – 2000. – № 3. – С. 64-68.
10. Дорошенко Ю. Як українці колесо винайшли. Чи справді нашою державою керують язичники? / Юрій Дорошенко // Україна молода. – № 26 (1100). – 11 лютого 1999. – С. 4.
11. З листування авторки з Романом Мельниченком, настоятелем храму УПЦ КП «Покрова Божої Матері» (м. Ірпінь Київської області), січень 2014 р. // Архів Сморгевської О.О., що формується.
12. Загребельний І.: «Християнин має право і на гостре слово, і на кулак, і на меч, і на автомат Калашнікова...» (розмову вела Титаренко Ж.) [Електронний ресурс] // Свята Традиція Української Греко-Католицької Церкви. – Режим доступу : <http://www.traducionalist.info/blog/igor>
13. Лещенко В. Поступ – від язичництва до християнства – чи навпаки? [Електронний ресурс] / Володимир Лещенко // Кримська світлиця. – № 52 – 26.12.2008. – Режим доступу : <http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=article&artID=6709>
14. Марцинюк В. Неоязичницькі секти – жажлива небезпека сьогодення [Електронний ресурс] / Віталій Мартинюк // Фастів: Інтернет-портал міста. – Режим доступу : <http://fastiv.in.ua/content/ntoyazichnitsk%D1%96-sekti%E2%80%93zhakhliva-neb>
15. Мицик Ю. Лев Силенко та його «Мага Віра» (погляд православного історика) / Юрій Мицик // Меч духовний. Видання Науково-апологетичного товариства св. Іустина Філософа. Видається з благословення Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. – 2007. – № 1. – С. 7–12.
16. Неділя 17-та. Слово про сучасне ідолопоклонство / Праці Святійшого Патріарха Філарета. – Том I. – Ч. 1. Проповіді Патріарха Філарета (опубліковано 30 серпня 2012) [Електронний ресурс] // Храм Різдва Христового.

– Режим доступу : <http://www.hram-rizdva.org.ua/index.php/biblioteka/26-pratsi-svyatyishohha-filareta/i-tom-a>

17. Огорокова І. Г. Сприйняття неоязичництва українським суспільством / Ірина Огорокова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2011. – Вип. XXXI. – С. 269–275.

18. Определение Архиерейского Собора Русской Православной Церкви «О псевдохристианских сектах, неоязычестве и оккультизме» (декабрь 1994 г.) [Електронний ресурс] // Сектовед. Сайт о сектах, лжеучениях и деструктивных культах. – Режим доступу : http://www.sektoved.ru/articles.php?art_id=38

19. Патріарх Кирилл об НЛО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=dxZaBtMvFTk>

20. Постанови Архиерейського Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату від 14 травня 1999 року [Електронний ресурс] // Українська Православна Церква. Київський патріархат (офіційний веб-сайт). – Режим доступу : <http://www.cerkva.info/uk/archsobor/86-arhsob-1999.html?tmpl=component@amp>

21. РПЦ осуждает неоязычество, но не относится к нему нетерпимо [Електронний ресурс] // REGNUM. Информационное агентство. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/evs/361145.html>

22. Сімкайло М. Пастирське звернення-пересторога сучасному християнину. Про небезпеку ідолопоклонства, ворожитства, окультизму, всіх форм магії [Електронний ресурс] / Микола Сімкайло, Василь Мельничук // Католицький медіа-огляд. – Режим доступу : <http://www.christusimperat.org/uk/node/16131>

23. Толстой А. Интерв'ю з професором, протоіреєм Юрієм Мициком: Реформа оновлює Церкву, а не ліквідує її шляхом унії [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. – Режим доступу : http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/23249-prof-prot-yurij-micik-reforma-onovlyuye-cerkvu-a-ne-likviduye-yiyi-shlyaxom-uniyi.html

24. Томило Д. Чому зручно бути язичником? [Електронний ресурс] / Дмитро Томило // Родинне слово. Духовно-просвітницький часопис (м. Львів). – 2010, листопад. – Режим доступу : <http://rodynneslovo.org/?p=265>